

FRÓÐSKAPARSETUR
FØROYA

RÚNA HJELM
Fiskivinnukandidatur,
Vísindaligt hjálparfólk á Sögu-
og samfelagsdeildini

VITAN & VÍSINDI

HJALLURIN

Á SJÓNUM

– Nei, altso, tað verður lagt øðiliga stóran dent á, at mann ikki selur tað, sum mann gramsar

– Ok?

– Nei, nei, at mann letur onkran fáa tað, sum treingir til, tað er nakað annað

Í NOVEMBER 2006 VAR EG EIN AV MANNINGINI UMBORÐ Á FØROYSKA FLAKATROLARANUM SKÁLABERG. VIT VÓRU Í RUSSISKA PARTINUM AV BARENTSHAVINUM. EG VAR FARIN Í GONGD VIÐ EINA GRANSKINGARVERKÆTLAN OG HEVÐI ÆTLANIR UM AT KANNA FØROYSKU MENTANINA Á SJÓNUM

Fyri meg var lívið til skips ein fremmandur heimur, ið eg ongantið áður hevði upplivað. Hesin heimur var heilt øðrvísi, enn eg hevði ímyndað mær, og kortini so líkur mentanini á landi.

Kapitalisma og innløgumentanin

Høvuðsgrundin til, at eg valdi at fara við Skálabergi, var, at skipið tá var ein av nýggjastu og mest nýmótans trolarunum í føroyska flotanum. Skipið var sniðgivið sum eitt effektivt veiðiamboð efur toski og hýsu, samstundis sum tað eisini skuldi framleiða eina lidna vøru til heimsmarknaðin. Konseptið var bygt á eina kapitalistiska marknaðarhugsjón, sum í stuttum snýr seg um at framleiða eina vøru fyri minst møgulan kostnað til hægst møgulan pris á marknaðinum.

Sum partur av dagvaktini á fabrikkini arbeiddi eg við at pakka flak, og tað var skjótt, at eg feldi meg sum ein part av manningini. Við at tosa við manningina, arbeiða, eygleiða og lurta lærði eg um virksemið og mentanina umborð á Skálabergi. Eg legði til merkis, at ein nokkso stórir partur av frítíðarvirkseminum umborð snúði seg um at viðgera og røkta turkaðan fisk. At turka fisk er ein partur av føroysku matmentanini, ið eisini umfatar seyðahald, grindarakstur, at fara á flot, veiða fugl o.a. Hendan matmentanin er ikki innlimað í kapitalist-

MYND: ZAKARIS HAMMER

isku marknaðarmentanina, men er ístaðin partur av siðbundna naturalbúskapinum, ella sokallaðu *innløgumentanini*. Fremsta uppgáva hennara er at framleiða og bíta matvørur og tænastur til egði og onnur húsarhald, ið brotið av samrøðuni í byrjanini á greinini eisini visir á.

Skipið skifti skap

Stutt eftir at vit vóru komin á fiskileið, legði eg til merkis, at skipið skifti skap. Alt rimaverk og útstandandi partar av skipinum varð skjótt hult av fiski, og á dekkinum undir brúnni vórðu linur strektar, soleiðis at fiskur eisini kundi

heingjast upp til turkingar har. Sum landkrabbi hevði eg ongantið áður eyggleitt ella verið við í tilikum virksemi, og eg fór tí at forvitnast eftir, hvat búði undir hesum fyri meg fremmanda atburði hjá manningini.

Ein dagin spyr skiparin meg, um eg kundi hugsað mær at fingið turran fisk heim við aftur. Eg svaraði, at tað vildi eg fegin, og at eg eisini kundi hugsað mær at fingið upplæring í at virka turran fisk. Skiparin hevði frammanundan gjørt avtalu við ein av manningini, og saman fóru vit í fabrikkina fyri at velja fløk út. Tað var tann minsta støddin av fløkum, ið var best egnað til at turka.

Eg lærði at greipa fløkini við at skera hol í stertin og knýta tvey og tvey fløk saman. Tá hetta var gjørt, bóru vit greipurnar upp á dekk og hongdu tær í felag á snórin undir brúnni.

Í samrøðum eg seinni havi havt við heimildarmenn, hava teir millum annað greitt nærri frá um røkting av turrum fiski umborð á Skálaberg. Ein teirra sigur soleiðis:

– Annars eru teir stóru hjallarnir, teir brúka afturi á reyv, sera góðir. Har hanga fløkini í sjórokinum og fáa ein serligan smakk.

Við øðrum orðum hevur tað týðning fyri góðskuna á fiskinum, hvar á skipinum greipurnar hanga, og økið undir brúnni er ikki eins vælegnað og økið afturi á reyv, tí har »hangar tey meir ella minni undir dekk í turrum«, sum sami maður tók til. Tey turkaði fløkini vóru partur av tí sokallaða *gramsinum*, ið er fiskur, ið mannskapið tekur heim við til húsarhaldið eftir loknan túr. Umframt turran fisk, hevði mannskapið eisini rætt til at fáa ræstan fisk, fryst toskaflak, umframt feskar kjálkar og lippur. Ræsti fiskurin varð hongdur upp og røktaður í felag í arbeiðstíðini, frysta flakið varð eisini virkað í arbeiðstíðini, meðan turri fiskurin varð røktaður í frítíðini. Umframt hetta hevði mannskapið rætt til at skera kjálkar og lippur í frítíðini. Skiparin hevði gjørt neyvar ásetingar fyri, hvussu nógv grams av frystum

FREMST Á MYNDINI HANGA NYUPPHONGDAR GREIPUR, OG AFTANFYRI HANGA GREIPUR, IÐ ERU UM AT VERÐA TURRAR, HESAR ERU MINNI OG ØÐRVISI Í SKAPI

flaki og turrum og røstum fiski, hvør maður hevði rætt til at fáa heim við.

Ein fremmand mentan?

Útgangsstøði fyri granskingini í einhvøjrari mentan er at skilja og greina, hvat fólk flest eru upptikin av, hvat tað er, sum gongur fyri seg, og hví tað er so. Og hetta gerst best, tá granskarin sjálvur livir seg inn í umstøðurnar hjá teimum, ið kannast skulu. Høvuðsorsøkin til, at eg valdi Skálaberg sum case (sí faktaboks), tá eg skuldi kanna mentanina á havinum, var, at nýmótans Skálaberg var ein týðandi ímynd av, hvussu framkomin føroyska

fiskivinnan var blivin, samstundis sum skipið eisini var eitt bindilið til søguliga fjarfiskiskapin.

Nakað av søguligum og siðsøguligum tilfari er skrivað um livið umborð á føroysku fiskiskipum, t.d. hevur Jóan Pauli Joensen lýst livið umborð á føroysku sluppunum, men gerandislív umborð á fiskiskipum í nýggjari tíð er ikki væl lýst í granskingarhøpi. Eitt endamál við granskingini hevur tí verið at lýsa og greina hesa mentanina, ið fyri ein stóran part av Føroya fólki er eins ókend og nógvar fremmandar mentanir, hóast hon fyllir nógv í føroyska samleikanum. Við at lýsa gerandislívið umborð á Skálaberg ber til at fáa fram tey motiv og virði, ið ligga aftan fyri virksemið hjá manningini. Sum granskari havi eg t.d. verið áhugað í at avdúka, hvat frásøgnin um grams er dømi um, og tað er bert manningin, ið kann seta orð á, hvat gongur fyri seg, og hvønn týðning teir leggja í tilíkt virksemi.

Er Skálaberg ein tvørsgøgn?

Túrurin við Skálabergi var kveikjandi fyri granskingararbeiðið og gav mær smakk fyri sjólvinum. Ein niðurstøða frá kanningarferðini er, at tað at síggja til eru nøkur mótstríðandi motiv og virði, ið gera tað áhugavert at granska mentanina umborð á føroyskum fiskiskipum nærri – tí hvussu ber tað til, at virksemi. knýtt at so ymiskum hug-

Eg valdi at nýta ein antropologiskan kanningarhátt sum grundarlag undir verkætlanini. Tað er ein kanningarháttur, ið vanliga verður nýttur, tá fremmandar mentanir skulu lýstast í granskingarhøpi. Granskarin livir sjálvur í mentanini og nýtir eygu og oyru, umframt at hann sjálvur tekur lut í arbeiðs- og frítíðarvirksemi og hevur óformellar samrøður við fólk í umhvørvinum

sjónum, hevur fingið innivist umborð á føroyskum fiskiskipum, og at bæði manning, skipari og reiðari hava eina felags fatan av, at grams er ein natúrligur partur av mentanini umborð á nýmótans fiskiskipum? Sum granskari og manning umborð á Skálaberg undraðist eg á hendan spurningin og setti mær fyri at kanna hann nærri.

Case er frásagnir um virksemi, royndir og siðvenju

Frásøgnin búnaast gjøgnum eina tilgongd, grundað á fatanina hjá heimildarfólkunum, í hesum færinum manningini á Skálaberg. Tað er manningin, ið er sjálvsagda serfrøðin, og granskarin er áhugaður í at avdúka, hvønn týðning manningin leggur í virksemið umborð.